

A close-up portrait of a young woman with long, straight red hair and blue eyes, wearing black-rimmed glasses. She has a neutral expression and is looking directly at the camera. The background is a plain, light-colored wall.

Fattigdoms- rapporten 2024

**”Jag hade ingen aning om att det var så
svårt att få hjälp”**

Innehåll

Förord	3
Bakgrund	4
Att definiera och mäta fattigdom i Sverige	5
En skälig utveckling? Om de senaste årens snabbt minskande mottagande av ekonomiskt bistånd	8
Stadsmissionens arbete med ekonomisk utsatthet.....	14
Intervjuer med människor i ekonomisk utsatthet.....	18
Trender i Stadsmissionens fattigdomsinsatser 2014–2023	20
Myndigheternas misslyckanden och Stadsmissionens arbete. Om varför människor faller utanför välfärdsstatens skyddsnät.....	22
Från att gå jämte till att kontrollera.....	29
Svensk fattigdomspolitik idag.....	32
Stadsmissionens förslag för att häva den ekonomiska utsattheten	36

© Sveriges Stadsmissioner oktober 2024

Textproduktion: Marika Hjelm Siegwald, Caroline Nilsson, Klara Hussénus och Johan Vamstad.

Intervjuer: Marika Hjelm Siegwald och Caroline Nilsson.

Styrgrupp: Catarina Dunghed, Johanna Rudmark Hagström, Frida Ålander, Robert Wirensjö, Carin Edward, Elina Perdsjö, Sandra Grahn, Katarina Borgemo, Jesper Syrjälä och Jenny Ingårda.

Film och foto: Caroline Nilsson och Henrik Kindgren.

Formgivning: Advant

Tryck: Billes

Förord

” Jag fick avslag från Försäkringskassan och socialtjänsten, hade inga pengar kvar alls och led av min artros. Då började jag tänka mycket, mycket dåliga tankar om självmord.

Det säger Denise Marie Baziruwiha undersköterska, i Fattigdomsrapporten 2024.

Allt fler människor i ekonomisk utsatthet kommer idag till Stadsmissionen för mat. En majoritet av dem som kommer har försörjningsstöd eller olika ersättningar, som inte räcker att leva på. Andra som kommer får ingen hjälp alls av samhället, trots att de har rätt till det. Det innebär ett stort lidande för människor, stora kostnader för samhället och riskerar att minska förtroendet för vårt välfärdssamhälle.

Fattigdomsrapporten 2024 visar att myndigheternas oförmåga att stötta människor i utsatthet handlar om brister i tillgänglighet, bemötande och kommunikation. Forskningen pekar på höjda trösklar hos kommunernas socialtjänster för att få bifall på ansökan om ekonomiskt bistånd. Det kan vara en delförklaring på de senaste årens minskning av ekonomiskt bistånd. Bristande rättssäkerhet i handläggningen bidrar ytterligare. För den som får försörjningsstöd ger det inte heller den skäliga levnadsnivå som socialtjänstlagen föreskriver.

Samhällsdebatten idag präglas av att människor i utsatthet misstänkliggörs. Vår rapport väcker oro för att myndigheter lägger resurser på att motarbeta fattiga människor snarare än deras ekonomiska problem.

Det yttersta svenska skydds nätet har idag stora brister som behöver åtgärdas, för att inte svika människor i utsatta livssituationer. Därför behöver riksnormen för försörjningsstöd höjas och säkras så att den följer med i den allmänna standardutvecklingen. Kommunernas socialtjänst behöver samordna sina insatser med Försäkringskassa och Arbetsförmedlingen på den hjälpsökandes uppdrag. Genom rätt hjälp i tid minskar både lidandet för människor i utsatta livssituationer och samhällskostnaderna. Dessutom ökar tilliten till vårt svenska välfärdssamhälle – ett samhälle som då finns där för människor i kris.

Jonas Wihlstrand
Generalsekreterare, Sveriges Stadsmissioner

Bakgrund

Den första Stadsmissionen i Sverige bildades 1853 i Stockholm för att hjälpa de allra mest utsatta människorna i samhället. Idag finns Stadsmissionen i tio regioner från Umeå i norr till Malmö i söder. Stadsmissionens vision **Ett mänskligare samhälle för alla** vill vi uppnå genom att arbeta med social omsorg, arbetsintegration, utbildning och opinionsbildning. Vi bedriver ett professionellt nytänkande socialt arbete, för att ge människor i utsatthet styrkan att ta makten över sina liv och vara delaktiga i samhället.

Tillsammans möter vi lokalt mellan 5 000 och 7 000 deltagare varje dag och 3 000 elever. Stadsmissionen finns på ett 40-tal orter i Göteborg, Kalmar, Skåne, Stockholm, Sörmland, Umeå, Uppsala, Västerås, Örebro och Östergötland.

Den lokala Stadsmissionen är medlem i Sveriges Stadsmissioner som bildades 2007 som ett led i en nationell, gemensam kraftsamling för människor i utsatthet. Idag stödjer Sveriges Stadsmissioner sina medlemmar med att skydda och utveckla varumärket Stadsmissionen, söka finansiering, metodutveckling samt opinionsbildning och påverkan. Stadsmissionen arbetar för och med människor som ofta inte har en röst i samhället, då deras vardag många gånger handlar om en kamp för att överleva. Genom opinionsbildningen är vi röstbärare och berättar om systemfel som försämrar levnadsvillkoren för människor i utsatthet och föreslår förändringar.

Sedan 2014 har Sveriges Stadsmissioner bedrivit ett systematiskt kartläggningsarbete i samarbete med Magnus Karlsson, professor på Marie Cederschiöld högskola. Vi har med detta arbete fått en gemensam bild av vårt arbete och bidragit till grundforskningen om fattigdomen i Sverige. Med Fattighedsrapporten 2024 avslutar vi vår kartläggning. Stadsmissionen kommer nu att verka för en kontinuerlig nationell kartläggning av fattigdomen, både inom ramen för civilsamhällets samverkan med forskningen och genom vår rekommendation till regeringen om en fattighedsutredning.

Kartläggningar och analyser av situationen för människor i ekonomisk utsatthet samlar vi sedan 2015 i årliga fattighedsrapporter, där de flesta finns på www.sverigesstadsmissioner.se.

Att definiera och mäta fattigdom i Sverige

Det är en utmaning att mäta fattigdom eftersom det involverar många olika aspekter. Trots denna svårighet är det viktigt att göra just det, för att se och förstå fattigdomen i Sverige idag och för att kunna vidta effektiva åtgärder som bekämpar den.

När anses en människa vara fattig? Agenda 2030 beskriver till exempel att fattigdomen även innefattar brist på frihet, inflytande, hälsa, utbildning och säkerhet. Enligt denna definition anses 1,3 miljarder människor i världen leva i fattigdom, varav hälften är under 18 år¹. I länder med etablerade välfärdssystem mäts fattigdom främst i ekonomiska termer som låg ekonomisk standard och låg inkomststandard. Några ytterligare definitioner:

Absolut fattigdom innebär enligt Världsbankens definition att leva på mindre än 1,9 amerikanska dollar per dag, en mycket grundläggande nivå för överlevnad. Denna definition, även om den har hög osäkerhet, gör det möjligt att sätta globala mål och göra internationella jämförelser. I Sverige definieras fattigdom vanligtvis som att leva under en bestämd inkomstnivå som anses vara gränsen för acceptabel levnadsstandard. Ett vanligt mått för detta är **låg inkomststandard**, vilket innebär att man har en inkomst som inte räcker till för nödvändiga kostnader som mat, boende, barnomsorg och lokal transport. Enligt Statistiska Centralbyrån (SCB) var andelen människor i Sverige med låg inkomststandard 4,6 procent 2022, vilket motsvarar cirka 475 000 personer. Detta är den lägsta andelen sedan mätningarna började.

Relativ fattigdom innebär att en person har en lägre inkomst än den genomsnittliga inkomstagaren i det land där den bor. Det vanligaste måttet för relativ fattigdom är låg ekonomisk standard, som visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som är mindre än 60 procent av medianinkomsten. År 2022 var medianinkomsten per person 292 000 kronor.

¹ <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen>.

Den ekonomiska standarden i Sverige har enligt SCB minskat på grund av inflationen. Samtidigt har andelen människor med låg ekonomisk standard sjunkit från historiskt höga 14,7 procent till 13,6 procent år 2022. Detta beror på att inkomsterna i de lägre inkomstgrupperna minskade mindre än i andra grupper.

Inkomstspridningen i Sverige mäts också av SCB med hjälp av Ginikoefficienten. Det är ett mått som används för att beskriva inkomst- eller förmögenhetsskillnader i ett land. Den visar hur jämnt eller ojämnt inkomsterna är fördelade i befolkningen. Trots att befolkningens inkomster ökade under 2021, var det den rikaste tiondelen som fick störst ökning. Inkomtskillnaderna i Sverige har ökat över tid och var 2021 de högsta sedan SCB började mäta 1975.³ Detta väcker oro för att det kan leda till ökad ohälsa och minskad tillit till samhället.

Definitioner fattigdom

- Låg ekonomisk standard – Hushållets disponibla inkomst är under 60 procent av medianvärdet.
- Låg inkomststandard – Hushållets disponibla inkomst räcker inte för nödvändiga levnadskostnader.
- Materiell och social deprivation – Att inte ha råd med utgifterna för minst fem av tretton utpekade poster. Till exempel att inte kunna betala för oförutsedda utgifter, tillräcklig uppvärmning av bostaden eller delta i sociala aktiviteter som kostar pengar.
- Omfattande materiell deprivation – Att inte ha råd med fyra av nio nödvändigheter som boende och boenderelaterade kostnader, en oförutsedd utgift, äta proteiner regelbundet, semesterresa, TV, tvättmaskin, bil och telefon.
- Matfattigdom – otillräcklig ekonomisk tillgång till en kost av tillräcklig mängd och kvalitet för att upprätthålla en näringsriktigt tillfredställande, socialt acceptabel diet.²

Källa: [Att mäta fattigdom \(scb.se\)](https://www.scb.se/pressmeddelande/inkomtskillnaderna-okar-i-sverige/).

2 Karlsson, M. Matfattigdom i välfärdsstaten. Socialmedicinsk tidskrift. 96(1) 2019.

3 <https://www.scb.se/pressmeddelande/inkomtskillnaderna-okar-i-sverige/>.

Att mäta fattigdomen i Sverige

Fattigdomsmått som baseras på inkomster kallas indirekta, medan direkta fattigdomsmått baseras på individers faktiska levnadsvillkor. Det direkta fattigdomsmått som är mest relevant för Sverige i ett internationellt perspektiv är enligt professor Jan O Jonsson och professor Carina Mood (SMT 4/2022⁴) indexet i EU:s statistikmyndighet Eurostats undersökning *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC). Det mäter nio nödvändigheter, som att ha råd med boende, oväntade utgifter, regelbundna måltider med protein, semester, TV, tvättmaskin, bil och telefon. Om man saknar fyra av dessa, kallas det **omfattande materiell deprivation**. Enligt Eurostat var den omfattande materiella deprivationen i Sverige 2,3 procent 2022, en av de lägsta nivåerna i EU. Genomsnittet för EU var 6,7 procent.

Ett nyare index, som även mäter sociala aktiviteter, ser på avsaknad av minst fem av tretton indikatorer, som att ha två par skor eller att delta i en fritidsaktivitet. År 2022 levde 492 000 människor (4,7 procent) i Sverige i det som kallas **materiell och social deprivation**, vilket var en ökning med 128 000 personer, men fortfarande bland de lägsta andelarna i EU.

Ett hållbart och bra sätt att mäta fattigdom på i Sverige skulle enligt Jonsson och Mood (SMT 4/2022) vara att använda ett mått på **absolut inkomstfattigdom**, att ha råd med en skälig levnadsnivå. Människors inkomster är lätta att mäta i Sverige, men fattigdomsgränsen kräver regelbunden uppdatering av en definierad "nödvändighetskorg" med produkter och tjänster. Professor Carina Mood kallar detta mått på fattigdom för **budgetstandard**. Ett fattigdomsmått baserat på en budgetstandard skulle enligt Mood, om det hanteras korrekt, ge ett mått på absolut fattigdom som är jämförbart över tid och avspeglar en skälig miniminivå även i tider när normer kring vad som är rimligt och normalt att konsumera förändras. Fokus i fattigdomsmätningar bör dock enligt Carina Mood ligga på att analysera trender och skillnader mellan grupper snarare än de exakta nivåerna vid en given tidpunkt.

Sverige har inget gemensamt mått på fattigdom, vilket gör det svårt att utvärdera åtgärder som bekämpar fattigdom. Sveriges Stadsmissioner föreslår därför en fattigdomsutredning där det ingår att skapa ett gemensamt fattigdomsmått och definiera en skälig levnadsnivå.

4 [Vad är 'fattigdom' och hur bör den mätas?](#) | Socialmedicinsk tidskrift.

En skälig utveckling?

Om de senaste årens snabbt minskande mottagande av ekonomiskt bistånd

Klara Hussénus, fil. dr och forskare vid institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

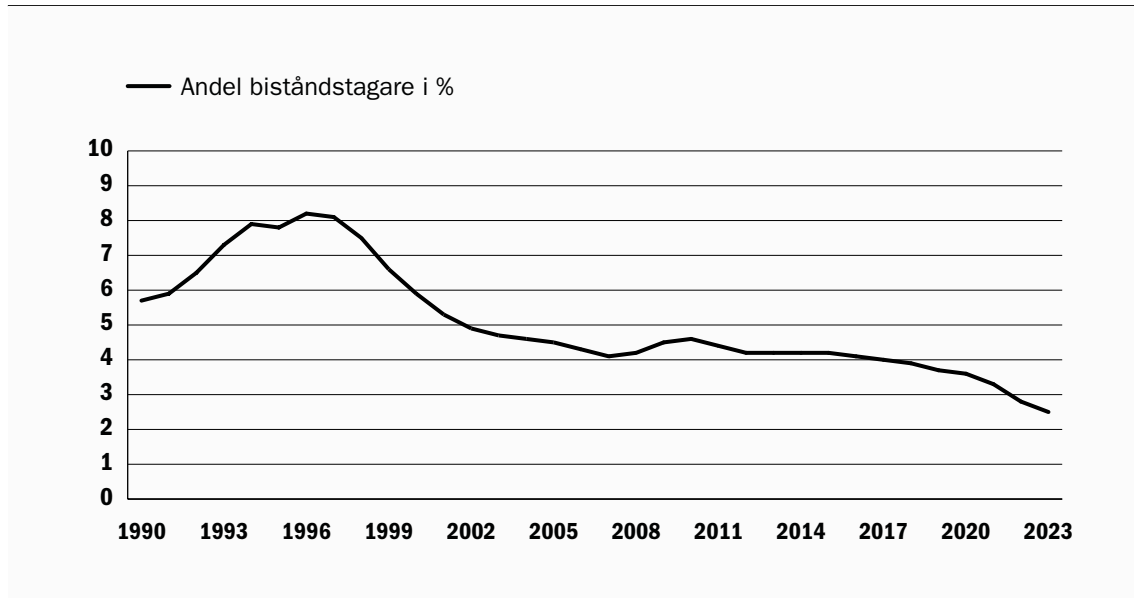
Ekonomiskt bistånd (som tidigare kallades socialbidrag) är tänkt att fungera som det yttersta skyddsnätet i den svenska välfärdsstaten. Bidraget är behovsprövat och ska enligt socialtjänstlagen tillgodose en skälig levnadsnivå för hushåll som har uttömt alla andra möjligheter till försörjning. Hur många som tar emot ekonomiskt bistånd varierar över tid, och nivåerna brukar i grova drag följa konjunkturrelaterade trender.

De senaste åren har mottagandet av bidraget emellertid utvecklats på ett oväntat sätt. Sverige har gått in i en lågkonjunktur, och 2022 sjönk den genomsnittliga reala ekonomiska standarden för svenska hushåll för första gången sedan nittiotalskrisen.⁵ Trots detta har mottagandet av ekonomiskt bistånd minskat snabbt. Takten med vilken minskningen skett är jämförbar med när socialbidragstagandet sjönk som mest dramatiskt efter nittiotalskrisen. På nationell nivå sjönk andelen biståndsmottagare i befolkningen med över 30 % mellan 2020 och 2023 (se Figur 1). 2023 tog 2,5 % av den svenska befolkningen emot ekonomiskt bistånd någon gång under året, vilket är den lägsta siffran som noterats sedan Socialstyrelsen började föra statistik över bidraget 1990.⁶

5 Prop. 2023/24:100.

6 Källa: Socialstyrelsens statistikdatabas.

Figur 1. Andel biståndsmottagare inklusive barn i procent av befolkningen 1990–2023

Källa: Socialstyrelsen.

Parallellt med att färre har tagit emot stöd från det sista skyddsnetet har civilsamhället rapporterat om ökad efterfrågan på akut mathjälp⁷, och Kronofogden om snabbt ökande skulder.⁸ Både Sveriges Stadsmissioner och Röda Korset har uppmärksammat att vissa grupper allt oftare söker hjälp för att klara sina grundläggande behov. Hit hör långvariga mottagare av ekonomiskt bistånd och människor som fått avslag på sin ansökan om ekonomiskt bistånd.⁹

En fråga som väckts är om vi på kort tid har bevittnat ett ökat icke-mottagande av ekonomiskt bistånd. Begreppet icke-mottagande kommer från engelskans non-take-up, och syftar på människor som inte (fullt ut) nås av det välfärdsstatliga stöd de är berättigade till.¹⁰ Framtida analyser kommer sannolikt att kunna ge en klarare bild av hur arbetsmarknads- och demografirelaterad dynamik har påverkat behovet av ekonomiskt bistånd under 2020-talets inledande år. I den här texten riktas fokus mot aspekter som kan ha bidragit till att människor – trots behov – inte har fått det stöd de behöver från välfärdsstaten.

7 Svenska Röda Korset. Grundläggande humanitära behov i Sverige. En lägesbild från civilsamhället. (2024); Sveriges Stadsmissioner. Fattighetsrapporten 2023. (2023).

8 Kronofogden. Stor ökning av svenskarnas skulder hos Kronofogden. (23/1 2024). <https://kronofogden.se/om-kronofogden/nyheter-och-press/pressmeddelanden/2024-01-23-stor-okning-av-svenskarnas-skulder-hos-kronofogden>.

9 Svenska Röda Korset. Grundläggande humanitära behov i Sverige; Sveriges Stadsmissioner. Fattighetsrapporten 2023.

10 Karlsson, M. Strecken under strecket – Om fattigdomar och de svenska Stadsmissionernas möjliga roll. Socialmedicinsk tidskrift. 6(2023): s. 822–832.

Socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd

Ekonomiskt bistånd är ett kommunalt ansvar som förvaltas av socialtjänstens individ- och familjeomsorg. Huruvida ett givet hushåll är berättigat till ekonomiskt bistånd avgörs på månadsbasis av handläggare som fattar beslut med stort individuellt handlingsutrymme. Behovsprövningen ska säkerställa att utbetalningar av bidraget endast går till de som verkligen saknar andra försörjningsmöjligheter, och vars ansträngningar att bli självförsörjande bedöms vara tillräckliga. Arbetet med ekonomiskt bistånd involverar således både en materiell och en moralisk dimension.¹¹ Sammantaget kännetecknas behovsprövningen av ett betydande utrymme för variation.

Ett stort antal studier visar att sannolikheten att beviljas ekonomiskt bistånd, liksom storleken på beviljade belopp, kan variera mellan kommuner och bero på vilken handläggare som gör bedömningen.¹² Mot denna bakgrund har rättssäkerheten för de som ansöker om stödformen länge beskrivits som eftersatt. Mycket tyder på att klienter som är eller kategoriseras som utrikes födda har en klar nackdel i behovsprövningen, och att handläggare lägger större tonvikt vid mäns ansträngningar att bli självförsörjande jämfört med kvinnors.¹³

Då frågan om vem som är berättigad till ekonomiskt bistånd ytterst avgörs på golvet på landets socialkontor är det svårt att överblicka villkoren för det sista skyddsnätet. Både den svenska och internationella forskningslitteraturen belyser att denna typ av socialbidragssystem är känsliga för gradvisa åtstramningar som inte nödvändigtvis förankras i formell policy eller blir föremål för samhällsdebatt.¹⁴ I Sverige visar flera studier att socialtjänstens bedömningar blivit väsentligt mer restriktiva under de senaste decennierna.¹⁵ Gradvisa förskjutningar kan också ske genom återhållsamma uppräkningsnivåer över tid, och genom till synes små och tekniska förändringar i hur tillgången till stöd administreras i praktiken.¹⁶ Om det till exempel blir svårare att komma i kontakt med socialtjänsten kan det i förlängningen göra att icke-mottagandet ökar. På ett samhälleligt plan kan förtroendet för socialtjänsten ha betydelse för människors benägenhet att ansöka om stöd.

11 Hussénus, K. Differentiating the Poor. Patterns of Discrimination in Decision-Making on Social Assistance Eligibility. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 2023).

12 Se t.ex. Bergmark, Å. & Stranz, H. Utilized discretion: a vignette study of social assistance assessments in Sweden. *European Journal of Social Work*, 26:5 (2023), s. 840–852; Stranz, H. Utrymme för variation. Om prövning av socialbidrag. Doktorsavhandling (Stockholms universitet, 2007).

13 Hussénus. Differentiating the Poor, s. 23–24; s. 56–64.

14 Bergmark, Å. & Stranz, H. A safety net for all? Vignette-based assessments of Swedish social assistance over three decades. *Journal of Social Policy*. (2023); Marchal, S., Marx, I., Van Mechelen, N. Minimum income protection in the austerity tide. *IZA Journal of European Labor*. 5:4 (2016): s. 1–20.

15 Bergmark & Stranz. A Safety net for all?; Stranz. Utrymme för variation.

16 Marchal m.fl. Minimum income protection in the austerity tide.

I dagsläget går det exempelvis inte att utesluta att den så kallade LVU-kampanjen har höjt tröskeln för vissa grupper att ansöka om stöd, även om effekten på befolkningsnivå sannolikt är begränsad.

En tongivande trend i arbetet med ekonomiskt bistånd har de senaste åren varit införandet av e-ansökningssystem och automatiserade beslutsstöd. Här är kunskapsläget ännu begränsat, men forskning tyder på att införandet av sådana digitala lösningar har sammanfallit med fler delvisa avslag.¹⁷ Den offentliga statistik som Socialstyrelsen sammanställer ger ingen inblick i hur många som ansöker om ekonomiskt bistånd utan att beviljas stöd. Däremot visar siffror från Stockholms stad att avslagen ökat i kommunen, och att andelen sökanden som någon gång under året fick (helt eller delvis) avslag på sin ansökan 2023 var den högst uppmätta på över trettio år.¹⁸

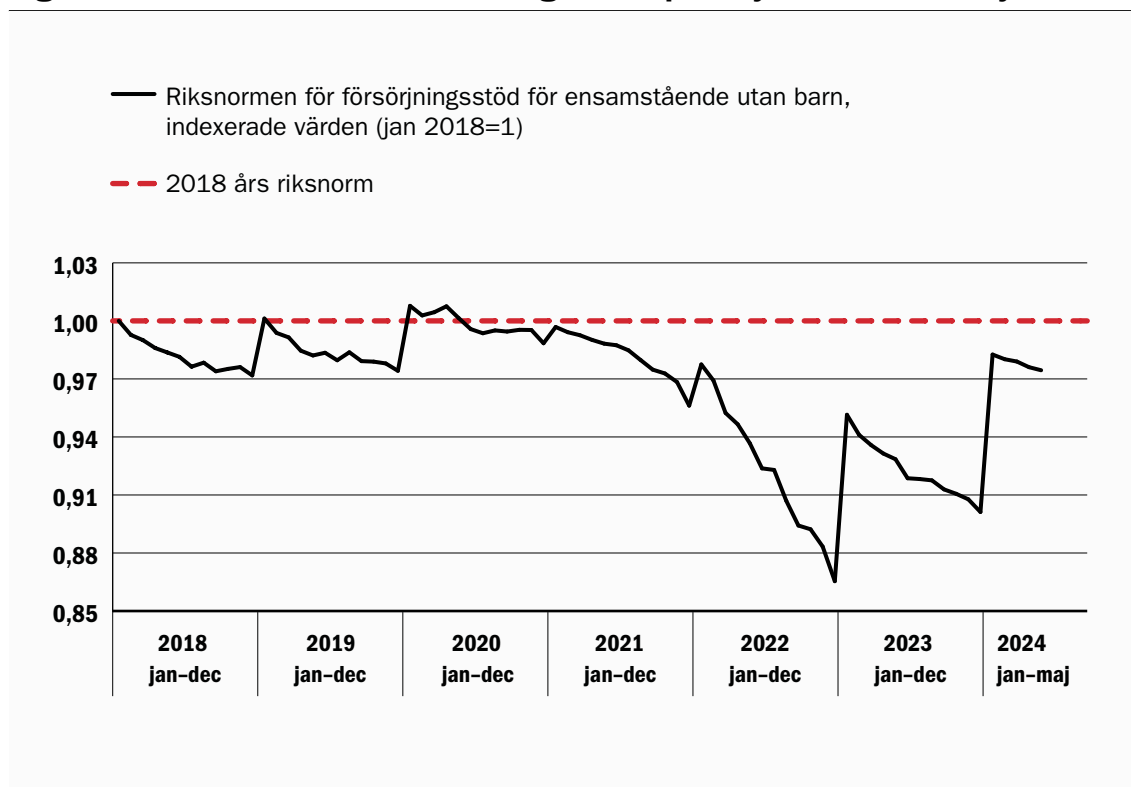
Hög inflation sätter handläggningen av ekonomiskt bistånd på prov

Regeringen beslutar varje år om nivån för riksnormen för försörjningsstöd, som utgör det viktigaste verktyget för att på nationell nivå påverka det ekonomiska biståndets ersättningsnivåer. Riksnormen vägleder också socialtjänstens tolkningar av vad som är skäliga behov. De årliga uppräknings som gjorts av riksnormen de senaste två åren kan vid första anblick verka höga. År 2023 höjdes riksnormen med 8,6 %, och 2024 var ökningen 8,7 %. Om vi tar hänsyn till inflationen ser vi emellertid att dessa justeringar inte till fullo kompenserat för de höjda priserna. Som illustreras i Figur 2 är riksnormens värde i fasta priser 2024 något lägre än det reala värdet av riksnormen var före inflationsåren. Då riksnormen bara höjs en gång per år förlorar den snabbt i värde när inflationen är hög, vilket var fallet under 2022 och 2023. De kraftiga hacken i kurvan i Figur 2 illustrerar att riksnormens belopp, efter att ha höjts i januari 2022 respektive januari 2023, efter bara några månader räckte till väsentligt mindre i butikerna.

17 Stranz, H., Germundsson, N., Hussénius, K. och Bergmark, Å. Automatisering av ekonomiskt bistånd: – en studie av förutsättningar och utfall på klientnivå. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 31:1 (2024), s. 7–27.

18 Stockholms stad. Statistik om Stockholm. Ekonomiskt bistånd årsrapport 2023. (2024), s. 63.

Figur 2. Riksnormens värdeutveckling i fasta priser januari 2018–maj 2024

Beräkningar baserade på inflationstakt enligt KPI. Källor: Socialstyrelsen och SCB.

Socialstyrelsen, som ansvarar för de nationella riktlinjerna kring ekonomiskt bistånd, har vid upprepade tillfällen uttryckt oro över att nivån för riksnormen inte överensstämmer med deras syn på en skälig levnadsnivå. Exempelvis har kostnader för livsmedel ibland satts till en lägre nivå än vad som enligt Konsumentverkets beräkningar är nödvändigt för en normalperson.¹⁹ Socialstyrelsen har därför betonat vikten av att handläggare ges förutsättningar att vid behov beräkna riksnormens kostnader till en högre nivå.²⁰ Det stora tolkningsutrymme som socialtjänstlagen medger syftar till att möjliggöra individuella hänsyn i behovsprövningen. I praktiken arbetar handläggare ofta under påtagligt budgettryck.

19 Enligt Socialtjänstförordningen ska riksnormen grunda sig på Konsumentverkets senaste pris- och konsumtionsundersökningar, en princip som emellertid ofta frångåtts (Bet. 2023/24:KU20; RUT dnr 2023:261).

20 Se t.ex. Socialstyrelsen. Kartläggning om skälig levnadsnivå. Överensstämmelse mellan SOSFS 2003:5 och kommunernas styrdokument för ekonomiskt bistånd. (2012).

Mycket tyder på att riksnormen ofta tolkas utan flexibilitet i handläggningen, som en övre (istället för undre) gräns för hur mycket pengar människor behöver för att ha råd med de kostnadsposter som ingår i normen.²¹ Om det skedde under 2022 och 2023, när matpriserna snabbt sköt i höjden, kan vi anta att det fick följande konsekvenser:

1. Vissa människor nekades ekonomiskt bistånd med hänvisning till att de redan uppnådde en skälig levnadsnivå, trots att inflationen hade sänkt deras levnadsnivå till en nivå som 2021 hade betraktats som oskälig.
2. Vissa människor som beviljades ekonomiskt bistånd fick för lite pengar för att kunna upprätthålla en skälig levnadsnivå.

Resonemanget är hypotetiskt men skulle kunna förklara varför fler människor sökt hjälp hos civilsamhället samtidigt som färre mottagit ekonomiskt bistånd.²²

21 Bergmark, Å. Ekonomiskt bistånd – En urholkad stödform. Socionomens forskningssupplement. 34(2013): s. 22-31; Socialstyrelsen. Kartläggning om skälig levnadsnivå; Stranz, H. & Wiklund, S. Oskälig levnadsnivå? En studie av inkomstnivåer bland ensamstående mödrar med socialbidrag. Socialvetenskaplig tidskrift. 2(2012): s. 72–92.

22 Se även Göteborgs stadsledningskontor. Redovisning av uppdrag om att kartlägga matfattigdomen i Göteborg samt tilläggsuppdrag om att redovisa boendekostnader. Tjänsteutlåtande utfärdat 2024-05-06.

Stadsmissionens arbete med ekonomisk utsatthet

Med visionen om ett mänskligare samhälle för alla, arbetar Stadsmissionen tillsammans med människor som drabbats eller riskerar att drabbas med att förebygga utsatthet, lindra nöd och förändra livssituationer.

Förebygga ekonomisk utsatthet

En viktig skyddsmekanism mot ekonomisk utsatthet är lyckad skolgång. Stadsmissionen arbetar med att ersätta en bristande föräldraförmåga genom att erbjuda studiestöd till barn, i syfte att barnen ska klara skolan och nå godkända skolbetyg. Arbetet görs ofta i samarbete med grund- och gymnasieskolor.

Att komma in på arbetsmarknaden är också en skyddsmekanism mot ekonomisk utsatthet. På flera platser erbjuder därför Stadsmissionen ungdomar i ekonomisk utsatthet sommarjobb i de sociala företagen, eller stöd att söka extrajobb och hitta praktikplats. Detta för att ungdomarna ska kunna få egen ekonomi, arbetserfarenhet och öka möjligheten till framtida arbete.

Stadsmissionens skolstiftelse driver Grilliska gymnasiet i sex städer med yrkes- och högskoleförberedande program.

Lindra nöd

I arbetet med att lindra nöd för människor i utsatthet har Stadsmissionen i alla tio regioner öppna dagverksamheter där mat, dusch, tvätt, värme, vila och social samvaro erbjuds. De flesta verksamheterna har öppet varje vardag året runt och flertalet har även akut sjukvård och tandvård. Möjlighet till existentiella samtal, eller samtalsstöd finns på fler platser, ibland i samarbete med exempelvis Svenska kyrkan.

Stadsmissionen möter människors behov av mat genom att dela ut matkassar, presentkort på mat eller anordna matservering i de öppna verksamheterna. På några platser har också Stadsmissionen sociala matbutiker, Matmissionen. Där kan människor i ekonomisk utsatthet genom medlemskap handla donerade produkter från dagligvarubranschen till en tredjedel av ordinarie pris.

För människor i akut hemlöshet har Stadsmissionen på flertalet orter akutboende som drivs på uppdrag av kommunerna.

Förändra livssituation

För deltagare som vill bryta sitt utanförskap erbjuder Stadsmissionen stöd i kontakt med myndigheter och andra offentliga aktörer, samhällsorienterande vägledning samt individuell social och juridisk rådgivning.

Stadsmissionens socialarbetare arbetar för att stödja förändring genom att erbjuda vägledning och hjälp att navigera i det svenska välfärdssystemet. För människor som befinner sig i utsatthet kan det vara svårt att förstå dessa processer, vilket medför stress och försämrar deltagarens livskvalitet. Myndigheterna saknar också

ofta arbetssätt och resurser för att effektivt kunna stötta och hjälpa, vilket gör våra insatser extra viktiga. Arbetet inkluderar rådgivning, praktiskt stöd, medverkande i möten samt agerande som företrädare i syfte att säkerställa att deltagaren får den hjälp de har rätt till.

Stadsmissionen arbetar med inkluderande verksamhet för hjälpa människor att bryta isolering och utanförskap. Det kan innebära att arrangera möten för kunskapsutbyte, gemensamma måltider som möjliggör nätverksbyggande, gemensamma julfiranden, eller att på olika sätt möjliggöra deltagande i kulturliv och samhällsdebatt.

För att stödja individen att kunna förändra sin livssituation, erbjuder Stadsmissionen studiestöd, språkträning, aktiviteter som stärker relationen mellan föräldrar och barn och stöd för kvinnor som levt i våld i en nära relation. Stadsmissionen har också behandlingshem för människor med beroendeproblematik, stödboende, Bostad Först, samt Hem för Vård och Boende (HVB) för ungdomar med beroende som också kan vara i kriminalitet.

För att bryta den ekonomiska utsattheten behöver människor få stöd i att närma sig arbetsmarknaden med målet att kunna bli självförsörjande. Därför erbjuder Stadsmissionen vägar tillbaka till arbetslivet, ofta i samarbete med kommunen, regionen, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

Stadsmissionen verkar både lokalt och nationellt som röstbärare för människor i utsatthet, genom att bjuda in politiker och driva frågor i media. Vi bygger också nätverk med andra idéburna organisationer, offentligheten och näringsliv för att tillsammans driva förändringsarbete.

Ta del av Denise Baziruwiha, Klas Detrumf och Madelen Blombergs berättelser om att söka den hjälp av samhället som de har rätt till att få.

Klas Detrumf

Klas Detrumf är rörmokare och lever ensam. Efter en arbetsskada blev han sjukskriven. Hans arbete hade varit ett skydd mot tidigare traumatiska upplevelser. När Klas sedan förlorade jobbet, fick han självmordstankar och kom till vården. Försäkringskassans handläggningstid var mycket lång. Klas sökte då ekonomiskt bistånd av socialtjänsten men nekades, vilket till sist gjorde honom hemlös. Stadsmissionen hjälpte Klas med en ansökan som godkändes.

**Se filmen om
Klas här.**

Madelen Blomberg

Madelen Blomberg arbetade tillsammans med sin sambo för ett svenskt företag som skulle etablera verksamhet i Spanien och fick där ett barn. När de väntade sitt andra barn bestämde de sig för att flytta tillbaka till Sverige. Det tog sex månader innan Madelen fick föräldrapenning och under tiden räckte inte pengarna till. Sambon hade inte fått heltidsarbete vid återvändandet vilket förvärrade deras ekonomiska situation. Madelen ansökte om försörjningsstöd men fick avslag. Under denna period fick Madelen matkassar av Stadsmissionen.

Se filmen om Madelen här.

Denise Baziruwiha

Denise Baziruwiha är undersköterska och ensamstående med tre barn, varav två bor hemma. Denise har arbetat länge inom hemtjänsten, men har fått artros, med konstant svår smärta i leder och muskler, och har genomgått fler operationer. Denise är heltids-sjukskriven, men Försäkringskassan anser att hon ska återgå i arbete. Efter månader utan inkomst riskerade hon vräkning och hade tankar på självmord. Stadsmissionen stödjer Denise i myndighetskontakter.

Se filmen om Denise här.

Trender i Stadsmissionens fattighedsinsatser 2014–2023

Sedan 2014 har Sveriges Stadsmissioner och forskare från Marie Cederschiöld högskola genomfört en kvantitativ undersökning om sina insatser för att minska fattigdom. Undersökningen har genomförts årligen vid tre tillfällen, varje mät-tillfälle har varit fyra veckor med fem målgrupper enligt diagram 1, där icke-mottagare är personer som har rätt till stöd av socialförsäkringssystemen men inte får det. Dessa grupper är utvalda för att synliggöras. Vid varje tillfälle har fem typer av insatser mätts enligt diagram 2, där inkluderande verksamhet kan vara deltagande i kulturevenemang.

Undersökningen täcker inte allt Stadsmissionen gör och inte alla som kommer för hjälp. Under de senaste fem åren har Stadsmissionen på sju orter deltagit i undersökningen. Innan dess har deltagandet varierat. Nedan redovisas undersökningens resultat 2014-2023, mätperiod 1.

Allt fler icke-mottagare

Människor med långvarigt försörjningsstöd är den största gruppen och utgör 64 procent för perioden. Gruppens andel ökade med tio procentenheter från perioden 2014–2018. Gruppen icke-mottagare, människor som inte får den hjälp de har rätt till från samhället, utgjorde 13 procent för perioden 2019–2023 och har också vuxit, som mest var den 18 procent 2022.²³

Andelen papperslösa besökare och asylsökande har också ökat över tid, medan andel EU-medborgare i utsatthet har minskat rejält med 16 procent mellan perioderna.

²³ Fattighedsrapporten 2023 s.15.

Matinsatserna ökar

Stadsmissionens dominerande insats är mat. Utdelning av matkassar, presentkort på mat och subventionerade måltider utgjorde 66 procent av insatserna perioden 2019–2023. Matinsatserna växte med tre procentenheter mellan de två perioderna 2014–2018 och 2023. Även inkluderande verksamhet och ekonomiskt stöd har ökat över tid. Insatsen myndighetskontakter minskade i andel vid en jämförelse mellan de två perioderna och utgjorde fyra procent 2019–2023. Att insatsen myndighetskontakter minskat beror på att de som kommer till Stadsmissionen i första hand uttrycker behov av hjälp med mat.

Diagram 1: Utvalda deltagargrupper hos Stadsmissionen 2014–2023, mätperiod 1

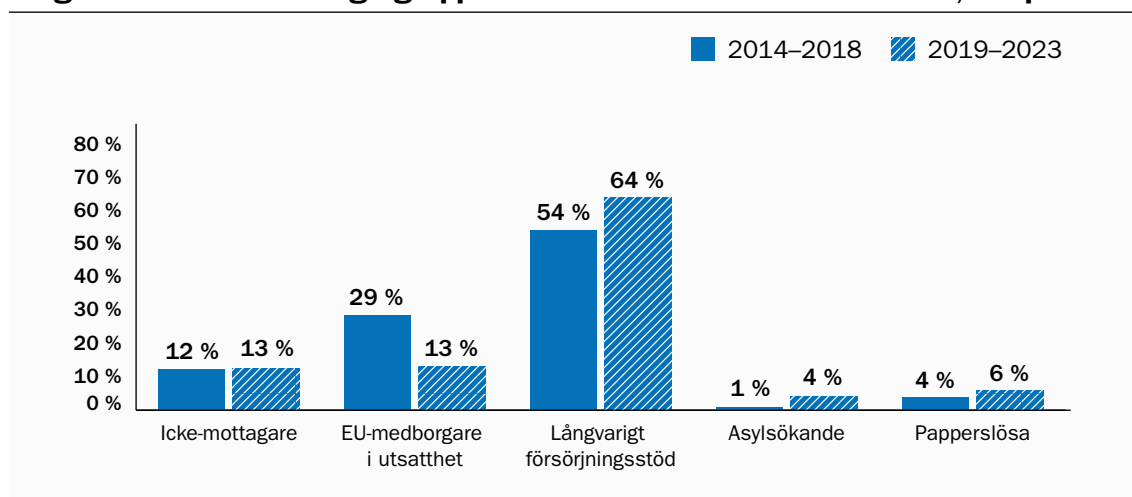
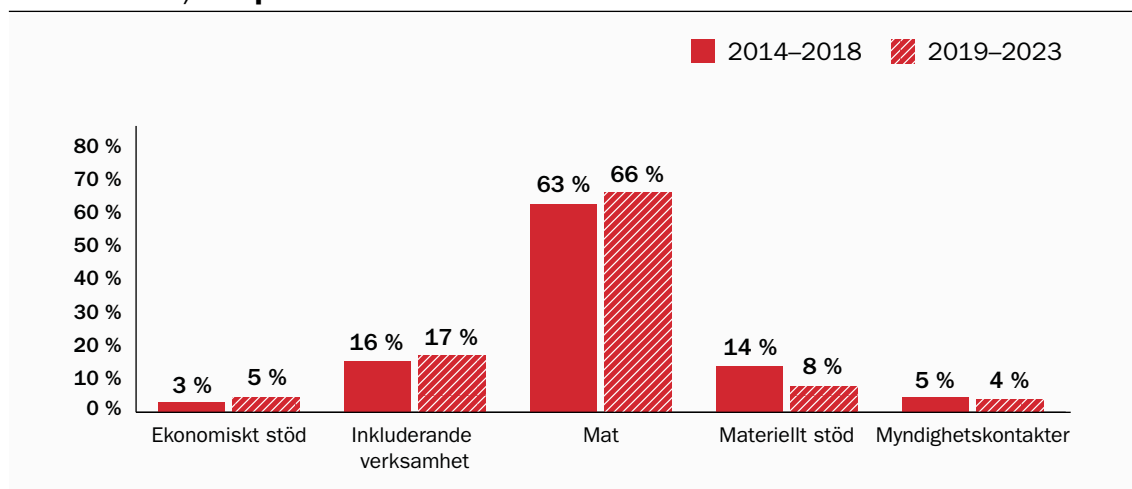

Diagram 2: Stadsmissionens insatser i utvalda öppna verksamheter 2014–2023, mätperiod 1

Myndigheternas misslyckanden och Stadsmissionens arbete Om varför människor faller utanför välfärdsstatens skyddsnät

Johan Vamstad, docent och lektor vid Centrum för
civilsamhällsforskning, Marie Cederschiöld högskola

Under många år har Fattighedsrapporten konstaterat att det finns ett stadigt ökande behov av insatser från Sveriges Stadsmissioner. Denna utveckling drivs av förändrade förutsättningar i samhället. Bland verksamma vid Sveriges Stadsmissioner har misstanken länge varit att det ökade behovet av deras insatser åtminstone delvis beror på att en mindre andel av behovet av insatser täcks av Försäkringskassan och de kommunala socialtjänsterna. Misstanken stärks av senare års fattighedsrapporter, som visar att en betydande andel av Stadsmissionens insatser riktas till personer som har rätt till offentliga insatser men som inte får sådana. Åren 2020 till 2022 riktades 18 procent av insatserna till sådana icke-mottagare. Det går dock inte att säkert veta hur omfattande detta problem är då det inte gjorts någon nationell kartläggning.

För årets fattighedsrapport har Sveriges Stadsmissioner och Marie Cederschiöld högskola genomfört ett forskningsprojekt som särskilt studerar denna grupp. I detta projekt genomfördes 33 intervjuer med besökare från Stadsmissionen på sex orter. Syftet med studien var att få kunskap om varför personer som borde få stöd av socialtjänst och Försäkringskassan inte får det. Det handlar alltså inte om personer som utestängs enbart av tuffare regler för bistånd och ersättning, utan om personer som uppfyller regler och normer men som av olika anledningar ändå hamnar utanför bistånds och socialförsäkringssystem. En term för detta är "icke-upptagande", på engelska non-take-up. Icke-upptagande är ett allvarligt problem både eftersom människor inte får den hjälp som de borde få, och för att

de offentliga välfärdssystemen inte fungerar som de ska. Det innebär att socialpolitiken inte får avsedd effekt och att det därmed kan bli större sammanlagda samhällskostnader än om bistånd och ersättningar betalats ut på korrekt sätt till att börja med.

Att falla mellan två stolar

Icke-upptagande brukar ibland kallas för att "falla mellan två stolar". Med det avses att en person med ärenden hos flera myndigheter inte får bistånd eller ersättning från någon av dem, ofta på grund av att myndigheterna hänvisar till varandra. Detta hände bland annat en ung kvinna i Örebro som intervjuades för studien. När hennes familj flyttade hem från en arbetsvistelse i ett annat EU-land behövde Försäkringskassan utreda hennes försäkringstillhörighet för att kunna betala ut föräldrapenning. Vid intervjun hade denna utredning pågått i sex månader. När hon i en ohållbar ekonomisk situation sökte ekonomiskt bistånd hänvisade socialtjänsten tillbaka till Försäkringskassan med resultat att hon inte fick stöd från någon av myndigheterna. Hon konstaterar att "det är väldigt rörigt alltihop, vi har blivit bollade mellan olika myndigheter".

På liknande sätt kan regler och rutiner hos Arbetsförmedlingen, a-kassorna och privata utförare av aktiveringsåtgärder komma i konflikt med socialtjänst och Försäkringskassan. Kvinnan i Örebro fick exempelvis krav på att söka ett visst antal jobb för att få akut stöd från socialtjänsten, trots att hon egentligen var föräldraledig och dessutom sjuk och höggravid med ett andra barn. Bland intervjuerna finns också flera exempel på hur olika instanser inom sjukvården motsäger varandra och brister i kommunikationen med utbetalande myndigheter.

Kontaktproblem

Situationer där personer faller mellan stolar är komplexa och svårlösta. En försvårande förutsättning som kan leda till icke-upptagande är att det helt enkelt är svårt att komma i kontakt med myndigheter, särskilt Sveriges socialtjänster. Samma kvinna i Örebro som ovan fick instruktioner om att söka försörjningsstöd på kommunens hemsida och sedan ringa inom två dagar. Trots att hon stod i telefonkö med två telefoner samtidigt kom hon inte fram under socialtjänstens telefontid någon av dagarna, med avslag som följd. Det fanns inga möjligheter att besöka ett socialkontor. En kvinna intervjuad i Stockholm önskar att det fanns ett kontor där man kunde träffa handläggare, eller åtminstone en receptionist. Istället möttes hon i porten till socialtjänsten av väktare, vars uppgift är att ringa personal från socialtjänsten, och att avvisa den hjälpsökande, om personalen inte kan eller vill prata med henne.

En man i 60-årsåldern i Göteborg föll mellan två stolar inom samma socialtjänst då prövningen av hans ekonomiska bistånd ifrågasatte hans utlägg för el och hyra i det stöd och resursboende som också handhas av socialförvaltningen. Trots att hans boendeassistent gick med honom till vuxenenheten – som ligger i samma hus som boendestöd – fick han inte träffa någon för att förklara det orimliga i att behöva välja mellan mat och el. Även om många av de intervjuade är kritiska till personerna de möter på olika myndigheter så finns det också förståelse för dessa kontaktsvårigheter. Mannen i Göteborg säger att:

” De förenklar systemet så att du inte behöver åka in med papprena, du kan sköta det på telefonen, men det hjälper ju inte när de har 40–50 klienter per person, det brakar ju till slut, det fungerar inte [...] de blir överstressade, de som jobbar inom socialen.

Flera personer tar upp att socialarbetare borde ha färre klienter och mer personligt bemötande, men bland intervjuerna finns också många som menar att kontaktsvårigheterna är en medveten strategi för att avskräcka ansökningar, sänka beviljandegraden och förebygga överklaganden.

Olika individuella förutsättningar

Att det är svårt att få hjälp från, eller ens kontakta, myndigheter beror inte enbart på att intervjupersonerna är i en utsatt situation. Flera av dem borde vara fullt kompetenta att förstå och hantera systemet. En annan man i 60-årsåldern i Göteborg konstaterar att han är född i Sverige, är drogfri, har psykisk hälsa och en massa yrkeserfarenhet, i hans ord ”har det jätteförspänt”. Trots detta är han bostadslös och hans historia är full av exempel på kontaktproblem i relation med framför allt socialtjänsten. En medelålders man i Uppsala kallar sig ”en ovanlig hemlös” eftersom han har vana ”att lösa mina egna situationer” från en lång militär bakgrund och erfarenhet som småföretagare. Efter en sjukskrivning och en lång rad komplikationer i kontakten med Försäkringskassan har han hamnat i en situation där han har ”förlorat allt”, inkomst, boende, arbete, och gradvis sin psykiska hälsa.

Bland personerna som intervjuades för studien fanns förstås också personer med mycket dåliga förutsättningar att sköta myndighetskontakter. Det är personer med svag anknytning till Sverige som har olika medicinska, sociala och ekonomiska problem. En person intervjuad i Stockholm exemplifierar denna grupp väl. Det är en bostadslös man i 60-årsåldern med allvarliga hälsoproblem och svårigheter att kommunicera på svenska. Han söker akut hjälp från socialtjänsten och han söker bostad samtidigt som han måste besöka olika vårdinrättningar runt om i Stockholm.

Allt detta kräver biljetter till kollektivtrafiken och saker som mobiltelefon och mobilt bank-id, vilket han saknar och som socialtjänsten inte kan hjälpa honom med. Stockholms Stadsmission gav honom en telefon och resekort för att han ens skulle ha en chans att fortsätta. Deras rådgivning hjälper honom också med kontakter med socialtjänsten men de kan inte lösa hans grundproblem, att han är bostadslös och snart ska genomgå en hjärtoperation.

En tidigare papperslös kvinna i Stockholm var också i en mycket utsatt situation. Hon talar ingen svenska och har inga kunskaper om svenska myndigheter, vilket bidrog till att hon föll mellan stolarna hos socialtjänsten och Arbetsförmedlingen, på ett sätt som i efterhand har visat sig bero på fel begångna av myndigheterna. Stadsmissionen hjälpte henne med nödvändiga dokument till socialtjänsten och de följde upp med samtal till dem när det trots detta blev problem. Både i detta fall och i fallet med den hjärtsjuka mannen framstår det som helt uteslutet att de skulle ha fått sina bistånd och ersättningar om inte Stadsmissionen hjälpt till med kontakterna.

Bemötande och hantering

Bland dem som lyckas upprätta kontakt med myndigheter kan bemötandet och hanteringen av deras ärenden orsaka att de inte får rätt bistånd och ersättningar. En ensamstående trebarnsmor i Stockholm utredes för ekonomiskt bistånd. Hon upplevde granskningen under ett möte så obehaglig att hon i ett desperat ögonblick sa "jag kan klara mig" eftersom hon kände att "nej, jag ska inte vara här, jag kan sova hungrig". Detta trots att hon levde långt under normen för ekonomiskt bistånd.

Kafka i vardagen

En särskild kategori historier från intervjuerna är de som handlar om till synes vardagliga situationer som blir osannolikt komplicerade genom kontakter med myndigheter. En man i Göteborg beskriver hur den enkla uppgiften att hämta ut astmamedicin från apoteket fick orimliga proportioner eftersom den gjordes med en rekvisition från socialtjänsten. På grund av regler för tid, plats och dokumentation tog det honom det mesta av hans tid och energi i tre dagar. Detta samtidigt som han måste söka bostad och jobb, samt hantera situationen som bostadslös. Dessa kafkaliknande situationer i vardagen beror ibland på att vissa regler verkar finnas till för sin egen skull. Ett exempel på det är kvinnan i Malmö som måste söka från, och betala till, den kommunala bostadskön för att få akutboende för sig och sina två barn från socialtjänsten, trots att hon inte kommer i fråga för ordinarie lägenheter på grund av pågående skuldsanering. Historier som dessa är inte bara frustrerande för personerna som utsätts, de kan förstås också leda till att de inte kan eller vill söka det stöd som de har rätt till.

Den informella ekonomin

En vanlig anledning till att personer nekas stöd är den informella ekonomi som de befinner sig i. Många som hamnar i en besvärlig ekonomisk situation väljer att i första hand låna pengar från familj och vänner, vilket också socialtjänsten ofta uppmanar till. De privata lånen kan dock få långsiktiga konsekvenser för upptagandet i de offentliga välfärdssystemen. Ett exempel på det är en kvinna i Örebro som i den långa väntan på sin sjukpenning lånade pengar från vänner. När hon till sist fick en retroaktiv utbetalning på 29 000 kronor gick det mesta snabbt åt till att betala tillbaka de privata lånen. Hon hamnade då i en väldigt besvärlig situation utan pengar, nästan ingen inkomst och dessutom dålig fysisk och psykisk hälsa. När hon ansökte om akut stöd från socialtjänsten fick hon under sex månaders tid avslag med hänvisning till pengarna hon fått. På ett snarlikt sätt var det för en kvinna i Stockholm som enligt egen uppgift levde "ett helt vanligt liv" innan hon blev sjuk. Hon kände ett starkt motstånd mot att gå till socialtjänsten, ville inte "få den blicken på sig", så hon lånade pengar tills den möjligheten var helt uttömd. När hon till sist ändå tvingades gå till socialtjänsten fick hon avslag med hänvisning till att hon tydligen kunde få pengar swishade till sig. Socialtjänsten har förstås dåliga förutsättningar att ta hänsyn till den informella ekonomin men det förändrar inte att den leder till icke-upptagande.

Kostsamma besparingar

Ett återkommande intryck från intervjuerna är hur de ofta mycket små besparingar hos myndigheter som kommer av stränga regler leder till ojämförligt mycket större kostnader på bara något längre sikt. Detta gäller nästan alla som intervjuats för denna studie. En särskild kategori bland dem utgörs av de två män i Malmö som oberoende av varandra kallar sig strukturellt hemlösa. Båda är friska, drogfria, en har jobb och den andra har pension, men båda är hemlösa. På olika sätt menar båda att de är "fel målgrupp" för socialtjänsten. En av dem säger:

” Hade jag varit alkoholist eller haft psykisk ohälsa så hade jag fått hjälp. Alla dörrar hade varit öppna för mig.

Detta stämmer kanske inte helt, men syftet med socialtjänsten är att stödja de som inte alls klarar sig på något annat sätt. Det verkar dock finnas en mellankategori av dem som inte är helt hjälplösa men som inte heller klarar sig helt själva och även för denna grupp verkar organisationer som Stadmissionen vara enda hjälpen. Det verkar som även en mindre investering från samhället i dem skulle ha kunnat göra dem självständiga och produktiva.

Ett annat exempel på kostsamma besparingar ges av den man från Uppsala som släpptes ut från fängelset med endast kläderna han hade på sig och de 2 500 kronor som han sparat ihop av Kriminalvårdens dagpenning. Han nekades akut hjälp av socialtjänsten med hänvisning till dessa 2 500 kronor, som han använt för att ta sig hem till Uppsala. Av en ren tillfällighet träffade han en person som tog med honom till Stadsmissionen, vilket räddade den akuta situationen. Han säger:

” Hade jag inte kommit till Stadsmissionen på måndagen och fått hjälpen och insett att jag kan klara mig utan [brottslighet], då hade jag garanterat, på tisdagen, onsdagen någonting, börjat begå brott.

Personen på bilden har ingen koppling till texten och dess innehåll.

Sammanfattning

Slutsatsen av denna studie är att när personer inte får de bistånd och ersättningar som de enligt regler och normer har rätt till, så orsakar det inte bara mycket lidande utan också stora kostnader för samhället. Även om det i denna studie riktats mycket kritik mot socialtjänsterna i de sex städerna så är det förstås inte enbart deras problem att lösa. De har redan en ansträngd situation och det är väldokumenterat att deras personal är mycket pressad från flera håll. Det finns bland intervjuerna också flera vittnesmål om att de trots detta lyckas bli de hjälpbehövandes allierade, en ung kvinna i Göteborg kallar sin handläggare för sin "ängel".

Situationerna som leder till icke-upptagande är ofta väldigt krångliga och det är inte enkelt att säga vems ansvaret för upptagandet är. Intervjuerna presenterade ovan lägger stor vikt vid misslyckanden av myndigheter. Det betyder dock inte att man kan undanta intervjupersonernas egna ansvar. Hur ska vi exempelvis se på den intervjuade kvinnan i Stockholm som trots en mycket svår ekonomisk situation undviker socialtjänsten eftersom hon är fast övertygad om att de tar barnen från invandrare som henne? Detta kan sägas vara ett fall av icke-upptagande men vems ansvar är det? Ansvarsfördelningen mellan individ och samhälle är ytterst en politisk fråga, vad vi kan säga utifrån denna intervjustudie är endast att icke-upptagande sker när ansvaret för ensidigt läggs på individen.

Det finns alltså inga enkla lösningar på icke-upptagande, vad som behövs är ett bredare grepp kring hur offentliga insatser kan göras på rätt sätt vid rätt tidpunkt. Det hjälper kanske också att se även akuta insatser som sociala investeringar med långsiktig betydelse. De flesta historier om icke-upptagande från intervjuerna hade en tydlig början, en uppkommen situation som fick intervjupersonen ur balans. Det är lätt att se hur en snabb insats i en sådan situation kan förhindra mycket lidande och stora kostnader för samhället. Den nyligen inrättade Utbetalningsmyndigheten är ämnad att beivra felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Kanske borde den i samma utsträckning granska felaktiga icke-utbetalningar? För att minska icke-upptagande i Sverige måste vi dock veta mer om vad som orsakar det. Till dess kommer icke-upptagande av behövande personer fortsätta att vara ett problem, och Sveriges Stadsmissioner får fortsätta vara räddningen, på samma sätt som de varit för de 33 personer som deltagit i denna studie.

Från att gå jämte till att kontrollera

Dagens arbetssätt hos socialtjänsten har påverkats av det individualistiska samhällsklimatet. Även fokuset på arbetslinjen spelar en viktig roll arbete, liksom nya målgrupper och kommunernas ekonomi. Det har gjort att socialtjänstens arbete idag handlar mer om att kontrollera än att gå jämte den hjälpsökande och ge stöd och hjälp.

Det menar Monica Persson, ordförande för föreningen Sveriges Socialchefer och till vardags socialdirektör i Karlstad sedan 2010. Monica Persson kan använda 34 års arbetslivserfarenhet inom socialtjänsten i olika kommuner i Värmland, för sin analys av Socialtjänstens arbetssätt och hur alla människor som har rätt till hjälp också ska få det, och inte falla mellan stolarna.

Samhällsklimatets påverkan på socialtjänsten

Individualiseringen i samhället har pågått en tid och med det en tuffare syn på individens ansvar. Det påverkar socialtjänstens sätt att arbeta.

– Idag skjuter vi fram det personliga ansvaret. Det är individens förskyllan om hen är fattig. Individualiseringen gör att vi ställer högre krav för att få ekonomiskt bistånd. Också arbetslinjen är en del av detta. Samtidigt är det viktigt att individen får ta ansvar efter förmåga. Socialtjänsten behöver kunna lägga tid på att sätta sig in i personens situation och bedöma förmåga, annars finns risken att personen inte får den hjälp som hen har rätt till, säger Monica Persson.

Nya målgrupper med komplexa hjälpbehov

Monica Persson säger att förr hade socialtjänsten de klassiska målgrupperna, människor med beroende, ensamstående föräldrar, arbetslösa och de som hade svårt att finna sig tillrätta i samhället. De var lätta att hitta, socialtjänsten var välkommen, och socialarbetaren gick ofta jämte individen i dess arbete med att bli

självförsörjande. Dessa målgrupper finns kvar hos socialtjänsten. Nya målgrupper är flyktingar från Syrien, Ukraina och andra krigshärdar i världen. Människor som tryckts ut från Försäkringskassan med funktionsvariationer eller med olika diagnoser är också nya målgrupper hos socialtjänsten.

– Alla ska idag mätas mot den reguljära arbetsmarknaden. De nya målgrupperna tar längre tid att hjälpa. Det är så mycket som måste göras för att individen ska känna att hen orkar utsätta sig för arbetsmarknadens prövningar. Det kan ofta börja med att förbättra individens fysiska och/eller psykiska hälsa, vilket självklart påverkar socialtjänstens arbete.

Att sortera för att kunna hjälpa

Den ekonomiska kris som Sverige befinner sig i drabbar människor i utsatthet hårt. Socialtjänsten behöver därför kunna hjälpa fler och samtidigt prioritera.

– Vi behöver bli bättre på att sortera i dörren, för att veta vilka vi ska lägga tiden på. Då kan vi göra rätt insats vid rätt tidpunkt. När vi inte klarar det, drabbar det individen som inte får hjälp i tid, samtidigt som kostnaderna för samhället ökar.

Mer kontroll

Till synen på individens ansvar för sin situation och de ökande kraven, kommer också att många kommuners ekonomi idag är pressad. På sina håll pågår det därför en jakt för att minska kostnaderna för försörjningsstöd. Socialtjänsten lägger mer tid på att kontrollera uppgifterna från de som ansökt om försörjningsstöd.

– Det blir en målkonflikt för socialtjänsten. Vi behöver lägga mer tid på att kontrollera och får mindre tid att möta personerna som söker hjälp för att förstå deras situation och kunna ge rätt insats i rätt tid.

Samordnat och samtidigt

För att människor ska få hjälp i tid ser Monica Persson också att det behövs samordning mellan Arbetsförmedling, Försäkringskassan och socialtjänst.

– Vi behöver samordna kedjan av händelser och insatser för individen för att göra rätt insats vid rätt tidpunkt. Vi måste också alltid börja med att tillgodose grundläggande behov; mat, kläder, bostad och social trygghet. Först sedan är det dags för samhällsinformationen, utbildning och arbete.

Det blir en målkonflikt
för socialtjänsten.

Vi behöver lägga mer
tid på att kontrollera

och får mindre tid att möta perso-
nerna som söker hjälp för att förstå
deras situation och kunna ge rätt
insats i rätt tid.

Monica Persson

**Ordförande
Sveriges Socialchefer**

Svensk fattigdomspolitik idag

Det finns ingen samlad fattigdomspolitik i Sverige idag, med utgångspunkt från en fattigdomsstrategi för att bekämpa fattigdomen. Längre berodde avsaknaden av ett helhetsgrepp om fattigdomsfrågan på att politiska beslutsfattare inte ansåg att fattigdom fanns, åtminstone inte i någon större omfattning. Detta kan ha berott på den gynnsamma ekonomiska situation som Sverige befunnit sig i under närmare 30 år. Efter Covid-19-pandemin och i kölvattnet av Rysslands pågående invasion i Ukraina, råder det lågkonjunktur i Sverige med ökande arbetslöshet och höga matpriser. Detta ökar fattigdomen och nya grupper tillkommer samtidigt som den slår extra hårt mot dem som redan lever i ekonomisk utsatthet.

I avsaknad av en samlad fattigdomspolitik, lyfts under denna del ett antal politiska beslut som fattats av nuvarande eller föregående regering. Det handlar om olika ekonomiska bidrag, åtgärder för att förhindra och lindra ekonomisk utsatthet.

Förändrad arbetslöshetsersättning

Arbetslöshetsförsäkringen är en inkomstbortfallsförsäkring som ger arbetslösa ekonomiskt stöd under omställning mellan arbeten. Den tillfälligt höjda ersättningsnivån av arbetslöshetskassa i budgetpropositionen 2023, permanentades 2024.

Från 1 oktober 2025 kommer ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkring att gälla. Rätten till arbetslöshetsersättning ska då baseras på inkomster av förvärvsarbete och den som söker ersättning ska uppfylla ett inkomstkrav. Vissa inkomster från Försäkringskassan kommer då också jämföras med inkomster av förvärvsarbete, exempelvis föräldrapenning och sjukpenning.

Etableringsjobb

Den 1 januari 2024 trädde regeländringar i kraft och ett flertal avtal mellan fackförbund och arbetsgivarorganisationer har slutits, vilket möjliggjort de första etableringsjobben. Etableringsjobben syftar till att öka möjligheterna för nyanlända och långtidsarbetslösa att etablera sig på arbetsmarknaden, samtidigt som de ska underlätta företagens kompetensförsörjning. Under anställningen ska arbetstagaren erhålla en kombination av lön från arbetsgivaren och ersättning från staten.

Inflationsjusterad garantipension

2023 och 2024 fick de flesta pensionärerna en höjning av den totala pensionen med 500–1 100 kronor per månad efter skatt. Garantipensionen justerades enligt prisutvecklingen och höjdes med 9,1 procent 2024.

Det tillfälliga tilläggsbidraget för barnfamiljer med bostadsbidrag förlängs

Det tillfälliga tilläggsbidraget till barnfamiljer med bostadsbidrag, började betalas ut under andra halvan av 2020, med ett belopp som motsvarar 40 procent av storleken på det preliminära bostadsbidraget utan att en särskild ansökan krävs. I Budgetpropositionen 2025 föreslår regeringen en nedtrappning av det tillfälliga tillägget från och med januari 2025 motsvarande 25 procent av det preliminära bostadsbidraget, för att avslutas 30 juni 2025.

Stöd till civilsamhällets arbete med socialt utsatta

I vårändringsbudgeten 2023 anslogs 50 miljoner kronor till civilsamhället för arbete med socialt utsatta. I budgetpropositionen för 2024 tillfördes totalt 100 miljoner kronor årligen till civilsamhället. Huvuddelen av medlen ska gå till arbetet med människor i utsatthet.

Nytt jobbskatteavdrag och förslag på ytterligare sänkt skatt på arbetsinkomster och pension

Den 1 januari 2024 infördes skattesänkningarna för heltidsarbetande med låga och medelhöga inkomster. Det innebar att en arbetsinkomst på 16 667 kronor i månaden gav minskad skatt med 192 kronor i månaden, eller 2 309 kr per år. I budgetpropositionen 2025 föreslås minskad skatt för alla med arbetsinkomst över 16 667 kronor i månaden. För en arbetsinkomst på 16 677 kr blir det en skattesänkning på 720 kronor per år, och i snitt en skattesänkning på 2 600 kr per år för en medelinkomsttagare.

Ny myndighet för felaktiga utbetalningar

Sedan 1 januari 2024 finns Utbetalningsmyndigheten med uppdraget att förebygga, förhindra och upptäcka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen.

Pågående politiska processer

Under denna del lyfts ett antal pågående politiska processer med relevans för Stadsmissionens arbete mot fattigdom.

Drivkrafter och möjligheter i försörjningsstödet

14 juli 2022 utfärdades direktiv till utredningen om åtgärder för att öka drivkrafter och möjligheter till egen försörjning för personer som får försörjningsstöd. Syftet är att identifiera åtgärder som bidrar till att personer snabbare når arbetsmarknaden, underlättar integrationen för utrikes födda kvinnor och män samt bryter segregationen och långvarigt biståndsmottagande. 8 juni 2023 kom ett tilläggsdirektiv om ett bidragstak som begränsar den sammantagna nivån på bidrag och ersättningar för hushåll. 27 september 2024 kom ytterligare ett tilläggsdirektiv med förslag på en riksnorm som motsvarar en skälig levnadsnivå också i syftet att minska behovet av individuella prövningar och begränsa möjligheter att lokalt skjuta till försörjningsstöd. Tilläggsdirektivet inkluderade även ett förslag om en jobbpremie för den som går från försörjningsstöd till arbete. Uppdraget ska redovisas 14 februari 2025.

Aktivitetskrav – departementsutredning: krav på heltidsaktiviteter för att få försörjningsstöd

”Alla som har försörjningsstöd och har arbetsförmåga ska också ha heltidsaktiviteter. Det ställer krav på kommuner att erbjuda och tillhandahålla aktiviteter, men det ställer också krav på personer att vara aktiva”, sa Elisabeth Svantesson till SVT i samband med Moderaternas kommundagar Sverigemötet. Med ”heltidsaktivitet” menas till exempel utbildning eller samhällsnyttiga insatser. Ingen tidplan finns idag på när uppdraget beräknas vara slutfört.

Ny socialtjänstlag

2 juli 2024 presenterades förslagen till en ny socialtjänstlag med fokus på förebyggande arbete, ökad tillgänglighet och kunskap. Nuvarande socialtjänstlag bygger i stor utsträckning på den lag som trädde i kraft 1980 och den nya lagen ska säkerställa att målen för socialtjänsten nås på ett bättre sätt än tidigare, bland annat genom ändrade arbetssätt. Det nya lagförslaget innebär bland annat att socialtjänsten ska arbeta mer förebyggande och fånga upp behoven innan de blivit för stora. Socialtjänsten ska vara mer lättillgänglig och nå ut med hjälp där det behövs, insatser ska kunna erbjudas snabbare genom att undantas från individuell behovsprövning. Socialtjänstens verksamhet ska utgå från beprövad erfarenhet och kunskap. Den nya socialtjänstlagen förväntas träda i kraft i juli 2025.

Fritidskortet

Fritidskortet ska ge fler barn och unga tillgång till idrott, kultur, fritidsliv och föreningsliv. Enligt regeringens förslag ska kortet lämnas till barn och unga i åldrarna 8–16 år. Vidare föreslås att fritidskortet lämnas årligen med olika belopp, dels ett allmänt fritidskort om 500 kronor per barn, dels ett särskilt fritidskort om 2 000 kronor per barn. Det särskilda fritidskortet föreslås lämnas till barn och unga i hushåll som fått preliminärt bostadsbidrag föregående år, för att särskilt främja deras förutsättningar att delta i fritidsaktiviteter. Författningsförslagen som krävs för fritidskortet föreslås träda i kraft under 2025.

A photograph of a child's bedroom. In the foreground, a bed is covered with a bright yellow blanket and a blue shirt. A small, light-colored stuffed dog is sitting on the bed. In the background, there are white metal bunk beds. The top bunk is made up with a white sheet and a patterned pillow. The bottom bunk is also made up with a white sheet and a patterned pillow. On the wall to the left of the bunk beds, there are several children's drawings. One drawing shows a person with a large head and a smiling face. Another drawing shows a colorful landscape with a sun and mountains. A yellow horizontal line is positioned below the main text.

Stadsmissionens förslag för att häva den ekonomiska utsattheten

Stadsmissionen ser en växande matfattigdom i Sverige idag. Vi möter dagligen människor i ekonomisk utsatthet och ser brister och systemfel i vårt svenska samhälle, som gör det omöjligt att bryta utsattheten. Som röstbärare till människor i ekonomisk utsatthet, ger vi här förslag på åtgärder. I år kommer vi också med förslag så att människor i utsatthet ska få den hjälp som de har rätt till av samhället.

1. Rikta statsbidrag för frukost samt lunch under lov för barn i ekonomisk utsatthet

Regeringen bör besluta om riktade statsbidrag till ekonomiskt utsatta områden för att barn ska få frukost i skola och barnomsorg samt lunch på loven. Inget barn ska behöva börja dagen hungrig eller gå och lägga sig hungrig. För att främja lärande och säkerställa att alla barn får börja dagen med frukost och får ett lagat mål mat om dagen också på loven, behövs detta riktade statsbidrag.

2. Hög riksnormen för försörjningsstöd

Regeringen bör höja riksnormen för försörjningsstödet. Försörjningsstödet urholkas successivt av för låga uppräkningsar. De allra fattigaste i vårt samhälle behöver en skälig levnadsstandard. De årliga uppräkningsarna av riksnormen bör därför säkerställa att normen fortsatt kompenserar för inflationen och börjar följa med i den allmänna standardutvecklingen.

3. Återupprätta det svenska skyddsnätet genom att samordna myndigheters och kommuners insatser

Situationer där människor i yttersta utsatthet som har rätt till hjälp men ändå inte får det, eller får det sent, är ofta komplexa och svårlösta. På den hjälpsökandes uppdrag behöver därför myndigheter som Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och kommunernas socialtjänster samordna sina insatser. Samordningen ska syfta till att den hjälpsökande inte ska hamna mellan stolarna, utan få tydlig vägledning och rätt insats i tid.

4. Ge en myndighet i uppdrag att granska felaktiga icke-utbetalningar

Många människor i Sverige idag får inte den hjälp de har rätt till av samhället. Att inte få hjälp innebär ett lidande för människan, samtidigt som det också innebär stora kostnader för samhället. Därför bör en statlig myndighet få i uppdrag att granska felaktiga icke-utbetalningar.

5. Tillsätt utredning om den nya växande fattigdomen

Regeringen bör tillsätta en utredning skyndsamt för att kartlägga hur den växande fattigdomen i Sverige ser ut idag där även de ingår som inte får den hjälp de har rätt till. Utredningen ska också få i uppdrag att ge förslag på hur fattigdomen kan hävas med utgångspunkt från en fungerande arbetslinje och rätten till en skälig levnadsnivå, inklusive en definition av vad en skälig levnadsnivå är.

6. Permanenta och utvidga det tillfälligt utökade bostadsbidraget

Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit en nedtrappning och en avslutning 30 juni 2025 av det tillfälliga tilläggsbidraget till bostadsbidraget. Sveriges Stadsmissioner anser tvärtom att det tillfälligt utökade bostadsbidraget bör permanentas för att motverka barnvräkningarna. Bostadsmarknaden i Sverige fungerar inte idag och bostadsbidraget har inte reglerats i takt med pris och hyreshöjningar, vilket gör att ekonomiskt utsatta barnfamiljer fortsätter att ha det tufft. Regeringen bör även utvidga det tillfälligt utökade bostadsbidraget för barnfamiljer till att omfatta fler utsatta grupper.

7. Höj grundavdraget mer så att fler med låga inkomster kan leva på sin lön

Regeringen har i budgetpropositionen för 2025 föreslagit ytterligare jobbskatteavdrag, nu för alla löntagare. Det är bra att jobbskatteavdraget är indexerat. Det borde fortsatt vara riktat till människor med låga inkomster och ligga på en högre nivå. Genom att ytterligare skattebefria fler av de allra fattigaste så kan de leva på sin lön i större utsträckning. Det stärker arbetslinjen och gör färre beroende av civilsamhället för att få vardagen att gå runt.

8. Utred hur det går att underlätta för arbetande fattigas försörjning

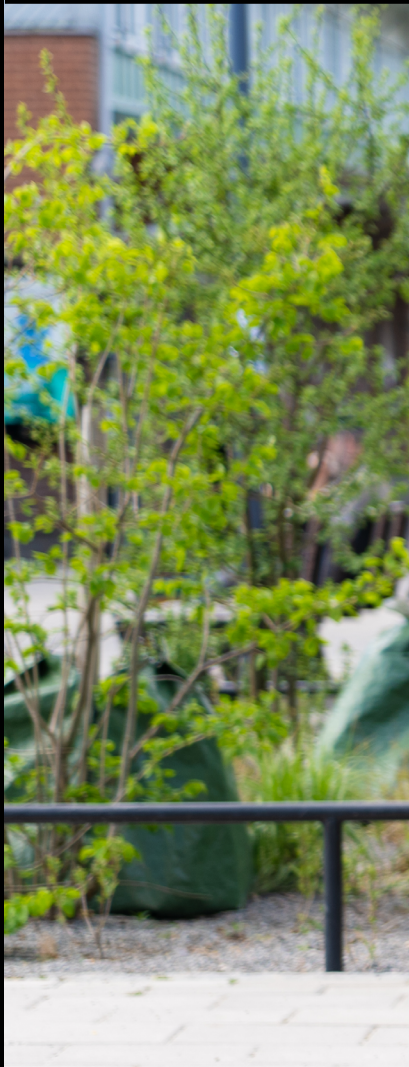
Regeringen bör tillsätta en utredning som en del av bidragsreformen med syfte att ge förslag på hur vi kan säkerställa att samhällskontraktet gäller även de som arbetar och har mycket låga inkomster. Det är orimligt att det finns arbetande inom till exempel gig-jobb eller vård och omsorg som inte kan leva på sin lön. Utredningen ska försöka finna lösningar på hur vi kan behålla dessa jobb i framtiden samtidigt som alla får en skälig levnadsstandard.

9. Höj dagersättningen för asylsökande till riksnormen för försörjningsstöd

Dagersättningen för asylsökande har inte reglerats sedan 1994 och är maximalt 71kr/dag. Ersättningen bör vara på samma nivå som riksnormen för försörjningsstöd efter höjning. Det är det svenska välfärdssystemets yttersta skydds nät, utformat för att vara under en begränsad period.

”Det känns som att du ska gå ner så långt för att få hjälp. Och det skulle vara trevligare att få hjälpen medan man fortfarande kanske har i alla fall näsan över vattenytan.”

– Klas Detrumf

SVERIGES STADSMISSIONER

Krukmakargatan 21
118 51 Stockholm
Box 17011, 104 62 Stockholm
sverigesstadsmissioner.se

PG 900-1751, Swish 1239001751

Vi kämpar för de som kämpar.